

ČLÁNKY

Vladimír Kubeš, právní filosof, právník a pedagog

Miloš Večeřa*

V letošním roce 2008 uplyne sto let od narození a 20 let od úmrtí velkého právního filosofa, vynikajícího právníka a zkušeného pedagoga profesora Vladimíra Kubeše, jehož vědecký a pedagogický život je neodmyslitelně spjat s Brnem a Právnickou fakultou Masarykovy univerzity.

Ačkoliv profesor Kubeš patřil k nejvýznamnějším představitelům druhé generace Brněnské normativní právní školy, jeho pedagogická a vědecká osobnost zůstává nezaslouženě pozapomenuta a taktéž jeho obsáhlé právně filosofické dílo i jeho pozitivně právně zaměřené práce především z oblasti občanského práva jsou bohužel málo nebo zcela neznámé a proto i nedocenené. Většina jeho nejvýznamnějších prací z období po roce 1948 nemohla již být ve své době v češtině publikována a díla, která vyšla ještě před rokem 1948, byla cíleně z povědomí právnícké veřejnosti vymazávána. Tuto více než čtyři desetiletí trvající césuru již nemohlo dostatečně kompenzovat vydání některých Kubešových prací po roce 1989.

Za příznivějších společenských okolností lze předpokládat, že by se profesoru Kubešovi dostalo náročné úlohy Weyrova nástupce v čele brněnské normativní školy a obecného vědeckého uznání. Byly mu k tomu dány do vínku veškeré předpoklady, jak nestranně soudil i tak přísný hodnotitel, jakým byl František Weyr, který v závěru svých Pamětí svého žáka Vladimíra Kubeše charakterizoval jako mladého muže, který v sobě spojuje několik vlastností nezbytných pro úspěch ve vědeckém i veřejném životě: vedle teoretického nadání, píle a houževnatosti je to i dar neobyčejné výmluvnosti, literární úspěšnost, snaha po vyniknutí a všestranná jeho aktivita.¹ Do jeho úspěšně započaté vědecké a pedagogické dráhy však zásadním způsobem nepříznivě zasáhly historické okolnosti jeho života a peripetie osudu, které mu tak zabránily dosažení jím sledovaných cílů, i když Kubeš sám si na nepřízeň osudu nikdy nestěžoval a jako věčný optimista naopak nazval symbolicky svoji autobiografii „...a chtěl bych to všechno znovu“.²

Kubešovy zásluhy na formování československého práva a na rozvoji české právní vědy nelze přejít bez povšimnutí. Zvláště v oblasti právní filosofie a právní teorie je třeba vyzvednout, že ač byl věrným stoupencem Brněnské normativní právní školy, snažil se svými přístupy překonávat její dogmatickou strnulost. Dluh,

který na straně české právní vědy i brněnské právnícké fakulty ve vztahu ke Kubešově vědecké osobnosti přetrvává, chce alespoň zčásti splatit tento příspěvek.

1. Kubešovo osobní, pracovní a vědecké curriculum vitae

K pochopení Kubešova myšlenkového vývoje a jeho místa v Brněnské normativní právní škole je nezbytné zmínit některé rozhodující momenty z jeho života a jeho základní literární dílo.

Kubeš se narodil 19. července 1908 v Brně - Králově Poli v rodině praktického lékaře. Na rozdíl od svého bratra si však pro svoji profesní dráhu nezvolil lékařské povolání, ale po maturitě se rozhodl pro studium práva na brněnské právnícké fakultě, které realizoval v letech 1926-1930. Na fakultě se Kubeš setkává s řadou významných pedagogů, z nichž ho nejvíce oslovili profesor občanského práva Jaromír Sedláček, jenž ovlivnil i jeho nasměrování k občanskému právu, a hlavní představitel brněnské normativní školy profesor František Weyr, k němuž Kubeš zvláště přilnul a jemuž byl oddán nejen vědecky, ale i osobně celý život.³ Prostředí tehdejší brněnské právnícké fakulty považoval Kubeš za zvlášť podnětné a ve své autobiografii sepsané na sklonku svého života v polovině 80. let minulého století ho charakterizuje: „V dalším životě jsem prošel mnoha právníckými fakultami, jsem však přesvědčen, že s takovou vědeckou úrovní a zapáleností pro věc jsem se nikde nesetkal“.⁴

V počátku pro něho studium práv nebylo snadné, neboť vyrůstal v lékařském prostředí. Pracoval však velmi systematicky a usilovně, s pravidelným každodenním několikahodinovým studiem doma. Po úspěšném absolvování studia práv s vyznamenáním a složením rigorózní zkoušky byl Kubeš v roce 1930 promován doktorem práv. Nastoupil nejprve jako čekatel u brněnského soudu, od roku 1931 pak přešel na finanční prokuraturu, kde pracoval až do konce války v roce 1945.

Již za studií publikoval Kubeš některé své články v časopisu Všeherd a Časopisu pro právní a státní vědu. Ve vědecké a publikační činnosti pokračoval Kubeš i po nástupu do právní praxe. Jeho vědecké práce byly v tomto období zaměřeny především do oblasti občans-

kého práva, rozpracovávaly však i právně filosofické kontexty pozitivně právní problematiky. Již jeho první větší práce „*Příspěvek k nauce o žalobách z bezdůvodného obohacení*“, publikovaná v roce 1931, vycházela z širšího právně filosofického základu.

V roce 1931 si Kubeš zapsal obor filosofie jako řádný posluchač brněnské filosofické fakulty a studium absolvoval v roce 1935. Velmi vědecky inspirativním se ukázal zejména Kubešův studijní pobyt na berlínské univerzitě v jarním semestru roku 1932, kde na doporučení prof. Sedláčka navštěvoval přednášky významného německého filosofa Nicolaie Hartmanna, jenž ho ovlivnil pro celý jeho další vědecký život. Vedle absolvování přednášek se Kubeš seznámil se všemi Hartmannovými významnými vědeckými pracemi, jež mu fascinovaly a zásadním způsobem později formovaly jeho právně filosofické názory. Na berlínské univerzitě Kubeš načerpal také mnoho podkladů pro svou připravovanou habilitační práci „*Smlouvy proti dobrým mravům*“, kterou vydal v roce 1933. Na jejím základě byl pak Kubeš připuštěn k habilitačnímu řízení, po jehož úspěšném absolvování byl v roce 1934 jmenován soukromým univerzitním docentem pro obor československého práva soukromého na brněnské právnické fakultě a přijal i přednáškovou činnost na fakultě. Posléze Kubeš úspěšně složil i zkoušku finančně - prokuratorní a rovněž zkoušku advokátní. V roce 1937 pak byl Kubeš jmenován vrchním komisařem finanční prokuratury v Brně.

Kubešova práce *Smlouvy proti dobrým mravům* byla odbornou veřejností přijata velmi příznivě a dostalo se jí i ocenění České akademie věd a umění v Praze. Její obecnou část Kubeš věnoval obecnějším právně filosofickým otázkám noeticko právním: zejména vztahu práva a morálky, pojmu právní normy, logické a empirické výstavbě právního řádu, pojmům právního jednání a smlouvy, otázkám interpretace a aplikace práva, předmětu a úkolům právní vědy apod. Navazující zvláštní část se pak zaměřil na vlastní problematiku pojmu dobrých mravů a důsledkům uzavření smlouvy proti dobrým mravům.

V následujícím období let 1935-1938 vyvíjel Kubeš velkou publikační aktivitu a usilovně připravoval práci, kterou chtěl předložit k získání mimořádné profesury. Tuto práci pod názvem „*Nemožnost plnění a právní norma*“ pak publikoval na začátku roku 1938 a zabýval se v ní nejen náročnou občanskoprávní problematikou, ale významně i otázkami právně filosofickými. Kniha byla příznivě recenzována a na jejím základě a i s ohledem na dosavadní Kubešovu pedagogickou a vědeckou činnost podal profesorský sbor fakulty v červnu 1938 návrh na jmenování Kubeše primo loco mimořádným profesorem československého práva soukromého na právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Mimořádné události roku 1938 však zabránily vlastnímu Kubešovu jmenování profesorem, k němuž pak došlo až po válce v červnu 1945.

Obnova brněnské právnické fakulty v roce 1945 po dlouhém období uzavření českých vysokých škol byla velmi nesnadná.⁵ Akademický sbor byl válkou velmi oslaben, kdy i nejbližší Kubešův učitel prof. Sedláček nešťastně zahynul při náletu na Brno v roce 1945. Kubeš se ocitl mezi prvními po válce jmenovanými profesory brněnské právnické fakulty se jmenováním pro obor občanského práva a právní filosofie. Návazně se stal vedoucím nově ustaveného ústavu občanského práva a ústavu právní filosofie. Poválečné období probíhalo na fakultě velmi hekticky. Byla snaha vrátit výuku do normálních kolejí i za situace, kdy se fakulta potýkala s velkým počtem studentů, s nedostatkem studijních materiálů, personálními a jinými problémy. Kubeš v této době usilovně pracoval na významném díle „*Právní filosofie XX. století (Kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu)*“, které pak vyšlo v roce 1947. Velmi zasvěceně zde rozebral všechny významné právně filosofické směry, včetně Brněnské normativní právní školy a Ryzí nauky právní. Již o rok později mu však bylo zaměřeno této jeho práce z marxistických pozic ostře vytýkáno.

V roce 1947 byl prof. Kubeš jmenován jedním ze čtrnácti expertů Národního shromáždění pro práce na nové ústavě, kde zastupoval stranu národně socialistickou. Mezi dalšími jmenovanými experty byl i prof. Weyr a prof. Hoetzel. O jeho odpovědném přístupu k tomuto úkolu svědčí i jeho práce „*O novou ústavu*“, vydaná začátkem roku 1948, v níž stejně jako v již dříve vydaném pojednání nazvaném „*Filosofický základ nové ústavy*“, shrnul základní ideje, na nichž má být nová ústava postavena. Práce na nové ústavě však s ohledem k politickým událostem roku 1948 vyzněla do ztracena.

Únorové události roku 1948 zastihly prof. Kubeše ve funkci děkana právnické fakulty, do níž byl zvolen pro školní rok 1947/1948. Návazně na únorové události byl Kubeš v březnu roku 1948 funkce děkana právnické fakulty zbaven a bylo mu zakázáno přednášet a zkoušet. Navíc byl po neúspěšném pokusu o emigraci zatčen a ve vykonstruovaném soudním procesu v roce 1949 odsouzen na čtyři roky trestu odnětí svobody, který mu byl ale rozsudkem Nejvyššího soudu v Praze zvýšen na 13 let. Ve vězení strávil Kubeš celkem šest let, na svobodu byl propuštěn až na základě milosti presidenta republiky v roce 1954. V následujících sedmi letech vykonával prof. Kubeš dělnická povolání a pak do roku 1968 působil jako právník.

Přes nepříznivé podmínky pro vědeckou práci Kubeš promýšlel svá vědecká díla i ve vězení a po propuštění se okamžitě vrátil k pravidelné vědecké aktivitě. Toto období považuje ve svém životopisu po vědecké stránce za svá nejpłodnější léta, kdy napsal řadu prací, jako např. pětidílnou „*Soustava filosofie práva*“ a z oblasti občanského práva „*Mimořádné poměry a smlouvy*“, které však již nestihly v krátkém období pražského jara vyjít.

V roce 1968 se Kubešovi konečně dostalo plné soudní rehabilitace a mohl se také plně zapojit i do veřejného života. Jako expert začal pracovat v komisi pro novelizaci ústavy a sám vypracoval nový vlastní návrh ústavy vycházející z myšlenky jednotného československého státu. Byl také jmenován předsedou přípravné komise pro znovuzřízení právnické fakulty v Brně. Na obnovené brněnské právnické fakultě začal Kubeš pedagogicky působit od zimního semestru 1969 ve funkci proděkana pro vědeckou práci, když již předtím od zimního semestru 1968 externě přednášel na brněnské filosofické fakultě témata zaměřená na novokantovské směry a ontologické otázky, zejména ve vztahu k právu. Jako profesor pro občanské právo a právní filosofii přednášel na právnické fakultě nejprve teorii státu a práva. Občanské právo ve vyšších ročnících ale přednášel už jen krátce.

S postupující normalizací se množily útoky na jeho osobu, byla mu vytýkána jeho aktivita na poli přípravy nové ústavy, činnost v klubu K 231 a byla napadána jeho práce *Právní filosofie XX. století*. Nejprve se musel vzdát funkce prvního proděkana, pak byl zproštěn vedení katedry teorie státu a práva a právní filosofie a nakonec musel s koncem roku 1970 odejít z fakulty vůbec a ocitl se v důchodu. Kubeš ani v této době nesložil ruce do klína a zůstal i nadále vědecky aktivním. Zpracovával právní posudky a rozborů pro hospodářskou sféru, od roku 1973 byl jmenován „internacionálním korespondentem Hans Kelsen-Institutu ve Vídni. V roce 1974 mohl poprvé vycestovat do Rakouska a přednést ve Vídni přednášku o právní filosofii a právní sociologii, jíž se Kubeš začal rovněž intenzivně věnovat. Díky přednáškám na několika kongresech v zahraničí a jeho vědecké známosti pak bylo Kubešovi nabídnuto od října 1976 působení na vídeňské univerzitě jako hostující profesor a vedl zde přednášky a zkoušky k právně filosofickým tématům. Toto jeho vídeňské působení skončilo v červnu 1981.

Videňské období svého života považuje Kubeš ve svém životopisu za velmi šťastné. Vedle pedagogické činnosti byl Kubeš i velmi činný literárně, kdy publikoval v němčině řadu vědeckých statí. Zejména je třeba připomenout práci vydanou společně s Otou Weinbergerem v roce 1980 *„Die Brünner Rechtstheoretische Schule (Normative Theorie)“*, která později vyšla v roce 2003 v českém překladu pod názvem *„Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)“*. Z Kubešových dalších monografických prací je třeba připomenout jeho práci o právních povinnostech (*Die Rechtspflicht*), vydanou ve Vídni v roce 1981 a v roce 1987 rovněž ve Vídni publikovanou práci *„Theorie des Gesetzgebungs“* (*Theorie der Gesetzgebung*).⁶

Z dalších v češtině později publikovaných prací je třeba ještě zmínit *„Kapitoly z právní sociologie“* sestavené jako výběr z Kubešova rozsáhlého nepublikovaného spisu *„Právní sociologie“* doc. Hungrem v roce 1991 pro účely výuky sociologie práva na právnické fakultě

v Brně. Zasluhou brněnské právnické fakulty vyšly v tomto období ještě dvě další Kubešovy práce: Kubešův životopis pod optimistickým názvem *„...a chtěl bych to všechno znovu“* (1994), který je velmi upřímnou až intimní jeho zповědí, a dvojdílné *„Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu“* (1995). V posledních letech svého života pracoval Kubeš na knihách shrnujících jeho vědeckou práci. Byla to zejména dosud nepublikované práce *„Systém filosofie práva“* v němčině a v češtině napsané dílo *„Dějiny právní filosofie“*.

Kubešův život se uzavřel uprostřed jeho činnosti práce 14. 11. 1988 ve věku nedožitých jednaosmdesátilet.

2. Brněnská normativní právní škola a Vladimír Kubeš

Vědeckému životu na brněnské právnické fakultě vévodil v období Kubešových studií duch normativní právní teorie. Jejím zakladatelem, hlavním představitelem a protagonistou byl František Weyr, který svými myšlenkami ovlivnil i velkou část pedagogického sboru tehdejší právnické fakulty.

Nebylo náhodou, že se pozornost právní vědy, a v té souvislosti i Františka Weyra a Hanse Kelsena, nasměřovala na otázky noetiky a ontologie práva právě v uvedeném období začátku 20. století. Vladimír Kubeš, který se v řadě svých prací zabýval i vývojem právní filosofie ve 20. století,⁷ dospěl v této souvislosti k explikativnímu zjištění, že *„filosofie práva sdílí osudy filosofie obecné, avšak o nějakých 30 až 40 let později“*.⁸ Tak jako v obecné filozofii, kdy druhá třetina 19. století byla s nástupem ideálu exaktní pozitivistické vědy charakterizována hlubokým úpadkem obecné filosofie a teprve v 60. a 70. letech nastává obrat pod heslem návrat ke Kantovi, pak podobně tomu bylo s posunem zmíněných několika desetiletí i v právní filosofii, kdy teprve přelom 19. a 20. století představuje nové obrácení pozornosti k hlubším právně filozofickým otázkám a k úloze právní vědy jako takové. Byly to právě kritický idealismus Kantův a učení jeho následovníků,⁹ které u Františka Weyra a Hanse Kelsena vyprovokovaly v reakci na dosavadní způsob pěstování tradiční dogmatické právní vědy snahu o programové přehodnocení zavedených způsobů právního myšlení.

Pro Františka Weyra byla nově budovaná právní věda teorií norem neboli normologií a charakterizoval ji termínem „normativní teorie“¹⁰. Právní škola, kterou tak založil, bývá označována jako „Brněnská normativní škola právní“¹¹ nebo „Brněnská škola právní teorie“.¹² Hans Kelsen nazval tuto novou kritickou právní vědu o normách „Ryzí naukou právní“.¹³

Kubeš pod silným vlivem Weyrovým a Sedláčkovým si osvojil základní noetické a ontologické přístupy

normativní teorie a tvůrčím způsobem se s nimi ztožňoval po celý svůj vědecký život. František Weyr Kubeše v tomto ohledu vždy považoval za stoupence normativní teorie a ve svých Pamětech ho označuje za jednoho ze svých nejmilejších, nejschopnějších a osobně mu nejoddanějších žáků.¹⁴

2. Kubešovo právně filosofické myšlení

Vývoj Kubešova právně filosofického myšlení a jeho vědeckou dráhu nutně poznamenaly události doby, ve které prof. Kubeš žil a tvořil. Svým studiem na právnické fakultě v letech 1926-1930 Kubeš patří do generace žáků prof. Weyra, stejně jako jeho vrstevník Hynek Bulín mladší (narodil se ve stejném roce 1908 jako Kubeš). Oba studenti byli silně ovlivněni charismatickou osobností Weyrovou a stali se věrnými stoupenci normativní teorie, i když jejich vědecký vývoj šel poněkud rozdílnými cestami.¹⁵ Bulín svou pozitivně právní orientací zůstal více věren právní dogmatice normativní právní školy, Kubešova cesta se postupně více ubírala k právně filosofickým a právně sociologickým úvahám, z normativní teorie však stále vycházel v úvahách o konstrukci právní normy a stupňovitě výstavbě právního řádu.

Kubeš sám se v antologii *Brněnská škola právní teorie*, sestavené společně s Otou Weinbergerem, zamýšlí nad svým dílem v části věnované rozboru děl nejdůležitějších představitelů brněnské normativní školy a výstižně nalézá ve svém právně filosofickém učení **dvě rozdílné fáze**.¹⁶ První etapu představuje jeho právně filosofického zrání, kdy se projevuje jakožto žák Weyrův a Sedláčkův a přemýšlí a tvoří v duchu ryzí nauky právní. V tomto období se zabírá hlavně otázkami občanského práva.¹⁷ Středem jeho pozornosti zde byly některé právní instituty, otázky právní platnosti (rozlišení platnosti systému norem a platnosti určité právní normy), zavedení pojmu pozitivního sekundárního práva apod.

Druhou fází Kubešova díla charakterizuje jeho zaměření se na hlubší právně filosofické otázky, zejména v souvislosti s jeho prací na knize *Právní filosofie XX. století* (1947). Právě jeho právně filosofické uvažování nad významnými proudy právního myšlení 19. a zejména 20. století směřuje Kubeše k překračování hranic právního normativismu a ke zpochybnění normativní teorií postaveného absolutní oddělení právně kognitivní a právně volitivní sféry. V předmluvě k této práci Kubeš symptomaticky říká, že je nemožné pochopit podstatu práva, pokud jsme neprošli očišťujícím ohněm obecné filosofie. Kubeš tak v tomto období opouští schopenhauerovský a cohenovský výklad kriticismu spočívající v základech Weyrový a Kelsenovy normativní školy a dospívá k rozevření pohledu, a to zejména pod vlivem kritické ontologie berlínského filosofa Nicolaie Hartmanna, jehož dílo ho zásadně a na celý další vědecký život orientovalo a k němuž se při svém uvažo-

vání stále znovu a znovu vracel. Ovlivnily ho ale i práce Alfreda Verdrosse, Gustava Radbrucha, a Leonarda Nelsona. Kubeš si v tomto druhém období své vědecké práce osvojuje širší filosofický pohled na právo, ale i právně sociologické vidění práva.

V dalším výkladu se zastavíme u některých Kubešových názorů a závěrů v uvedených dvou myšlenkových etapách, které ho charakterizují a vyjadřují přínos jeho vědecké tvorby právní vědě.

3. Období Kubešova právně filosofického zrání

Už František Weyr velmi brzy postřehl Kubešovu schopnost právně filosofického a právně teoretického myšlení a jeho schopnost literární tvorby. Kubeš již za studií projevil toto své nadání a odevzdal ho plně ve prospěch normativní teorie.

Již v obecné části své habilitační práce *Smlouvy proti dobrým mravům* Kubeš analyzuje řadu právně filosofických a právně teoretických otázek. Zabývá se zde nutně nejprve vymezením práva a právní normy oproti morálce a morální normě. Vychází zde ve svých úvahách z Kelsenova, Weyrova a Sedláčkova pojetí práva a právní normy, ale snaží se tvůrčím způsobem nalézt *charakteristikon* právní normy, jejíž znaky jsou určující i pro vymezení samotného pojmu práva. Svou definici právní normy Kubeš konstruuje velmi dovedně, vyhýbá se slabým místům v definicích uvedených právních autorit a takto jím poskládaná definice zní i dnešní teorii práva zcela moderně a je pro ni inspirativní. Právní norma je tak podle Kubeše: *heteronomní norma, odvoditelná a odvozená z hypotetické normy nejvyšší formy delegační; právní norma je stanovena zvláštními „orgány“, nadaná zvláštním donucením (exekuce a trest) a vyznačuje se určitou fakticitou*.¹⁸

Při rozlišení práva a morálky Kubeš vychází z Kelsenova a Sedláčkova odlišení autonomní morálky a heteronomního práva. Upozorňuje však v této souvislosti, že je třeba přesně rozlišovat normotvorný a povinnostní subjekt. Jsou-li totiž oba subjekty normologicky totožné, nejde o normu, ale o postulát. I u morálních norem se musí nutně vyskytovat dva subjekty: normotvorný a povinnostní. Normologicky jsou proto i morální normy heteronomní, neboť oba tyto subjekty, v normologickém smyslu různé, mohou být soustředěny v jednom „fyzickém“ subjektu.¹⁹

Kubeš připomíná, že Merklovo učení o dynamickém pojetí práva a o stupňovitě výstavbě právního řádu se stalo duševním majetkem všech stoupenců normativní právní školy, včetně jeho samotného. Zdůrazňuje však, že myšlenka dynamičnosti práva, pohybujeme-li se v normologickém způsobu myšlení, nedovolí nám zachytit tvoření norem ve smyslu kauzálním, ale je jen výrazem pro logické odělení normy nižší v rámci

normy vyšší a tím v právní řád vůbec. Bez pojmu dynamiky právní je pojem práva sám nemyslitelný a právo jako souhrn právních norem musí vždy a za každou cenu logicky vykazovat alespoň dvě vrstvy právních norem: jednu normu delegující a v rámci této možnosti tvorby normy delegované.²⁰

Z pohledu normativní teorie se Kubeš staví i k problemskému interpretace a aplikace práva. Akcentuje, že normativní teorie odmítá v důsledku odlišení *poznání* a *chtění* sledovat jiný cíl než pochopit právo. Je pouze teorií pozitivního práva, která odmítá otázku po správném právu, neboť tvořit obsah toho, *co být má* nepřísluší teoretikovi (právní vědě), nýbrž praktikovi. Taktéž problém právní aplikace jako problém praxe je tím vyloučen z rámce právní vědy.²¹

Kubeš zůstává věren základním postulátům brněnské normativní školy i v dalších svých pracích tohoto období. Stať *Problém práva* (1936), představující výťah z přednášky přednesené na brněnské Filosofické jednotě, je právě takovou apologetikou stanovisek normativní školy proti škole sociologické, škole volnoprávní a doktríně přirozenoprávní. Kubeš zde zdůrazňuje, že „*normativní škola není žádným kanonickým učením, nýbrž představuje úsilí teoreticky stejně založených mužů oprostít právní vědu ode všech metajuristických přívěšků a racionalizovat právnícké myšlení*“.²² Kubeš se dále dostává ke standardnímu normativistickému rozlišení poznávacích forem normativních a kauzálních a k vymezení právní normy pojmem základní či nejvyšší normy, s níž je spojována i platnost práva, kterou je třeba chápat jako předpoklad, že něco budeme považovat za normu. Základní norma ale plní i tu funkci, že logicky uzavírá celkovou hierarchickou výstavbu jednotlivých právních norem.

Pomyslnou první etapu Kubešova myšlenkového vývoje symbolicky uzavírá obsáhlý článek „*O tak zvané podstatě práva*“, v němž na 35 stranách Kubeš polemizuje se závěry kritické práce Vladislava Čermáka „*O podstatě práva*“ (1940)²³ zpochybňující Weyrovu normativní teorii. Kubeš zde se sarkasmem a emocí napadá mělkost a nekvalifikovanost Čermákových argumentů se závěrem, že „*by se Čermák sám bez normativní teorie nikam nedostal a jediné normativní teorii může poděkovat, že se probudil z dogmatické dřímoty*“.²⁴

4. Kubešův přesah normativní teorie

Zejména vliv učení Nicolae Hartmanna a usilovné studium a právní uvažování při zpracovávání obsáhlého díla *Právní filosofie XX. století* (1947) přispěly ke Kubešovu vykročení z úzkého rámce normativního chápání práva. Kubeš v tomto druhém období tvůrčím způsobem postupně překračuje při zachování základních ontologických a noetických přístupů dogmaticky postave-

nou sterilitu právního normativismu a přibližuje tak normativní teorii reálnému životu práva.

Jeho *Právní filosofie XX. století* kritizuje stav, kdy pouta, která mají spojovat právní filosofii a filosofii obecnou jsou, nebo se alespoň zdají, být zpřetrhána. Právní filosofie a teorie se tak odcizují svému základu - filosofii obecné. Následkem toho také právo začíná žít izolovaným životem bez vztahu k ostatním zjevům kulturním.²⁵

Právní filosofie, která je zároveň i právní teorií, má podle Kubeše úzce navazovat na témata obecné filosofie a představuje soustavu myšlenkových výtvarů podávajících výsledky zkoumání v oblasti:²⁶

- **Právně ontologické**, která má určit **podstatu práva**, tj. zařadit právo do stupňovité výstavby reálného světa a zjistit **normoideu práva** a vztah práva k ní. Normoidea práva nepatří do světa reality jako právo, ale do „světa“ ideality, kam patří i ostatní normoideje (normoidea mravnosti, krásna, pravdy, správnosti). Všechny tyto normoideje vytvářejí pak nejvyšší normoideu vůbec – normoideu dobra. Tato normativní idea práva představuje specifickou syntézu idejí spravedlnosti, právní jistoty, účelnosti a svobody, jak ji charakterizuje již Nicolai Hartmann. Normoidea práva nemá ale být nějakým metafyzickým spekulativním předpokladem, nýbrž výchozím předpokladem každé vědecké práce, jež je možná právě jen díky tomu, že přes všechnu relativnost našeho poznání vycházíme z těchto absolutně daných vědeckých předpokladů oděných do forem normoideí.

- **Právně noetické**, která má za úkol zkoumat materiální podmínky právníckého poznávání a jednotlivé noetické kategorie.
- **Právně logické**, která zkoumá úlohu logiky v právu, v právní aplikaci a v právní vědě, zkoumá i strukturu práva, zejména strukturu normativních vět, strukturu právní normy.
- **Právně metodologické**, která hledá metodu či metody přiměřené právně filosofickému zkoumání.
- **Smyslu a účelu práva** – vycházející z poznání, že právo je spojeno s každou lidskou společností. Představa o odumírání práva je podle Kubeše katastrofálním bludem a přináší s sebou nutně jen podceňování významu práva pro lidský život. U Marxe ostatně není o odumírání státu nebo dokonce práva ani přímo ani nepřímo vůbec řeč.
- **Světového názoru právního** - jde o nejvyšší úkol vystihující svět jako otevřený systém, jako stupňovitou výstavbu jednotlivých idejí s reálnou ideou práva na jejím vrcholu, tedy co si dnes člověk žijící v reálném světě myslí o složkách reálné ideje práva, jak tyto chápe a precizuje.

Některými postulovanými úkoly se právní filosofie nutně dostává do oblasti právní sociologie, již se Kubeš podrobně věnoval ve své nepublikované práci *Právní*

sociologie (329 stran). V předmluvě k této práci²⁷ Kubeš výslovně konstatuje, že Brněnská právní škola, jež se velmi zasloužila o zlogizování právní vědy, ale méně již o položení spolehlivých základů filosofických, ve snaze očistit tradiční právní vědu od všech nejuristických prvků měla trvale zcela negativní poměr k právní sociologii. Kubeš tento její přístup považuje za neudržitelný, neboť právo je kategoricky nezbytné zkoumat jako sociální fenomén.

Kubeš se v tomto svém tvůrčím období dostává ve svých úvahách do obtížného dilematu: jednak nechce zcela negovat noetické základy normativní teorie vylučující z právní vědy metajuristické poznatky, na druhé straně si uvědomuje nezbytnost studia těchto poznatků právní vědou. Řešením mu je určitý eklecticismus příznačný i pro již uvedené vymezení právní filosofie. Vedle dogmatické právní vědy (právní dogmatiky, právní vědy v užším smyslu) Kubeš postuluje existenci i právní vědy sociologické (právní sociologie), právní vědy psychologické (právní psychologie) a některých dalších právních disciplín.²⁸ Kubešův koncept právní vědy tak představuje, podobně jako Kallabův koncept široké právní vědy²⁹, vyslovený ovšem Kallabem již ve 30. letech, překonání striktně dogmaticky pěstované právní vědy. Je tak určitým spojovacím můstkem mezi Weyrovou vědou o právu (normologii)³⁰ a současnou široce koncipovanou právní vědou.

5. Vyznění Kubešovy právní filosofie

Zmíněné druhé tvůrčí období znamená prohloubení Kubešovy právně filosofické orientace, k němuž přispěly i osobní hrůzné zkušenosti s pošlapáváním lidských práv v období nacistické a totalitní komunistické moci, jemuž právní formalismus normativní teorie nedokázal zabránit.

Je příznačné, že jedna z posledních Kubešových prací *Systém filosofie práva*, zpracovaná začátkem 80. let minulého století, ale i jeho některé dřívější práce se zaměřují i na problematiku **axiologie práva** projevující se v ideji práva (normoidei práva). Idea práva představuje podle Kubeše dialektickou syntézu myšlenek spravedlnosti, právní jistoty, účelnosti a svobody konkrétního člověka, tedy je výrazem toho, co si dnes člověk žijící v reálném světě myslí o složkách reálné ideje práva, což může postihnout sociologie práva. Právní věda musí vycházet z reálné ideje práva a cíleně ji budovat. Tyto Kubešovy axiologické úvahy představují jedno z jeho témat, která příznačně vykračují z noetického rámce normativní teorie.

Praktické vyznění těchto úvah se projevuje např. v Kubešových pracích zaměřujících pozornost na filosofický základ nové ústavy připravované v roce 1947 skupinou expertů, mezi nimiž působil i Vladimír Kubeš. V knize *O novou ústavu* (1948) Kubeš zdůrazňuje, že minulost nás dostatečně poučuje o tom, že jenom to zá-

konodárné dílo se v praxi osvědčilo a v pravém slova smyslu přetrvalo věky, které vyšlo z jednotného filosofického (ideového) základu, což Kubeš dokládá příklady velkých kodifikací (ABGB z roku 1811 a dalšími).³¹ Základní otázkou v této souvislosti ale je, z jakého filosofického základu má připravovaná nová ústava vzniknout.³² Kubeš zde ve svých úvahách vychází ze stupňovitěho systému idejí. V *měti* jsou hodnoty uvedeny ve vztahu k subjektu, od něhož vyžadují poslušnost. Všem ideám pak je nadřazena idea humanitní, pod níž nalézáme zejména ideu práva, spravedlnosti a právní jistoty; ideu samostatného, nezávislého a jednotného státu; ideu národní a ideu pokrokového socialismu. Idea humanitní všemi těmito ideami postupuje.

Kubeš své právně filosofické úvahy završuje pohledem do budoucnosti práva.³³ Dospívá k závěru, že ze všech normotvorných souborů je to výlučně systém právních norem, který je schopen jako skutečně účinný řád garantovat soužití lidí. Nelze ztotožňovat právo a stát, stát může v budoucnu „odumřít“, nikdy však „neodumřít“ právo, neboť jeho odumření by znamenalo zánik lidské společnosti. I beztřídní společnost bude potřebovat vysokou proorganizovanost a tudíž skutečně účinný právní řád. Poslání juristů a filosofů je podle Kubeše dějinně významné, především na právních filosofech totiž záleží, aby přesvědčení o základním významu práva se stalo přesvědčením obecným. Toto jejich poslání vlastně Kubeš vyjadřuje a naplňuje celým svým dílem.

Závěr

K mnohovrstevnaté osobnosti Vladimíra Kubeše je třeba především zdůraznit, že patřil k nejnámějším osobnostem druhé generace Brněnské normativní právní školy. Byl nejen vynikajícím právníkem, ale i zkušeným pedagogem a zapáleným vědcem. Jeho vědecké dílo z poválečného období se stalo více známým v zahraničí než doma, což ale nijak nesnižuje jeho hodnotu pro českou právní vědu. Ve vztahu k Brněnské normativní právní škole je třeba vyzvednout, že Kubeš svými pracemi tvořivě rozvíjel její základní noetická východiska, aniž by je zpochybnil, zároveň ale rozšířil její témata i za Weyrem vytýčené noetické hranice.

I přes nepřízeň osudu si Kubeš zachoval po celý svůj život velkou vědeckou pracovitost a poctivost. Prosažoval a sám také vždy dodržoval zásadu, že vědecká práce musí být vykonávána systematicky a intenzivně, neboť věda vyžaduje práci a zase práci a každodenní dril, jinak zůstává jen na povrchu. Na jeho osobnosti je třeba také ocenit jeho nezdolný optimismus a optimistický postoj ke světu, tak se lišící od pesimistického postoje Arthura Schopenhauera a samotného Františka Weyra. Podle Kubeše jen optimistický postoj ke světu představuje smysluplný předpoklad filosofie, každé vě-

dy a konkrétního života každého člověka. Bez optimismu je vědecká činnost protismyslná.³⁴

Summary

There is an important jubilee of this year - centenary birth anniversary of Vladimír Kubeš, outstanding Czech legal philosopher, jurist and educationist. He belonged to the most significant representatives of the second generation of Brno normative legal school. Despite of his impossibility follow his scientific work professionally after the year 1948 he contributed to Czech jurisprudence in several fields: civil law, theory of law, philosophy of law, sociology of law and evolution of legal thinking. He came to be well-known also abroad, mainly in Austria. Kubeš's work exceeded framework of legal normativism towards ontological, noetic and axiological issues of law.

* prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc., Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

¹ Weyr, F. Paměti 3. Za okupace a po ní (1939-1951). Brno: Atlantis, 2004, s. 209-210.

² Kubeš, V. ...a chtěl bych to všechno znovu. Brno: MU, 1994, 194 s.

³ Srov. k tomu opus cit. sub 1), s. 209.

⁴ Opus cit. sub 2), s. 13.

⁵ Viz k tomu podrobněji monografická práce Večeřa, M. František Weyr. Brno: MU, 2001, s. 73 an.

⁶ Celkový přehled vědecké literární činnosti lze nalézt v právnickém sešitě č. 40: Boháčková, R. Život a dílo profesora Kubeše. Brno: MU, 1993, s. 24-30.

⁷ Viz zejména jeho práce Právní filosofie XX. století (Brno, 1947, 163 s.) a dvojdílné Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu (Brno: MU, 1995, oba díly celkem 742 s.).

⁸ Kubeš V. Právní filosofie XX. století. Brno: MU, 2. vydání, 1992, s. 5. Tutéž myšlenku zopakoval i ve své pozdější autobiografické práci „...a chtěl bych to všechno znovu“.

⁹ U Kelsena to byl především novokantovský směr marburský a zvláště jeho představitel Hermann Cohen, u Weyra pak novokantovské pojetí kritické filosofie v učení Arthura Schopenhauera.

¹⁰ Weyr, F. Úvod do studia právnického. Normativní teorie. Brno: MU, 2. vydání, 1994, s. 12 an.

¹¹ Bulín, H. Brněnská normativní škola právní. Normativní teorie. In Brněnská věda a umění meziválečného období (1918-1939) v evropském kontextu. Sborník z konference. Brno: MU, 1993, s. 139.

¹² Viz název práce Weinberger, O., Kubeš, V. (eds.). Brněnská škola právní teorie. Praha: Karolinum, 2003.

¹³ Viz práce Kelsen, H. Ryzí nauka právní. Metoda a základní pojmy. Brno-Praha: Orbis, 1933, 55 s.

¹⁴ Opus cit. sub 1), s. 103 a 123.

¹⁵ Bulínova životní a pracovní cesta (1908-1996) byla méně dramatická. Po obnovení brněnské právnické fakulty byl také v roce 1945 jmenován jejím řádným profesorem pro civilní právo procesní. Po zrušení právnické fakulty MU pracoval Bulín jako vědecký pracovník Slovanského ústavu ČSAV. Podílel se rovněž na obnovení brněnské právnické fakulty v roce 1969, krátce na ní vyučoval externě a na čas se pak na ni vrátil ještě začátkem 90. let.

¹⁶ Weinberger, O., Kubeš, V. (eds.). Brněnská škola právní teorie. Praha: Karolinum, 2003, s. 26-28.

¹⁷ Patří sem zejména Kubešovy monografie: Příspěvek k nauce o žalobách z bezdůvodného obohacení (1931), Smlouvy proti dobrým mravům (1933) a Nemožnost plnění a právní norma (1938).

¹⁸ Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. Brno-Praha: Orbis, 1933, s. 42-43.

¹⁹ Tamtéž, s. 18.

²⁰ Tamtéž, s. 44 an.

²¹ Tamtéž, s. 52.

²² Kubeš, V. Problém práva. Sociologická revue, 1936, roč. 7, s. 181.

²³ Čermák, V. O podstatě práva. Praha: Orbis, 1940. Čermák v této práci na 306 stranách polemizuje s názory Františka Weyra, kterého ale zároveň v předmluvě označuje *Platonem české právní filosofie*.

²⁴ Kubeš, V. O tak zvané podstatě práva. Časopis pro právní a státní vědu, 1941, roč. 24, s. 15.

²⁵ Opus cit. sub 8), s. 6 an.

²⁶ Kubeš, V. Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první. Brno: MU, 1995, s. 9.

²⁷ Kubeš, V. Právní sociologie. Nepublikovaný rukopis, s. 7-8.

²⁸ Viz Kubeš, V. Kapitoly z právní sociologie. (Výběr z Kubešovy rukopisné pozůstalosti „Právní sociologie“). Brno: MU, 1991, s. 25 an.

²⁹ Kallab, J. Právo a politika. Vědecká ročenka Právnické fakulty MU v Brně, roč. XII., 1933. Přetištěno: In Weinberger, O., Kubeš, V. (eds.). Brněnská škola právní teorie. Praha: Karolinum, 2003, s. 224.

³⁰ Weyr, F. Základy filosofie právní. Brno: A. Píša, 1920, s. 35.

³¹ Kubeš, V. O novou ústavu. Praha: Melantrich, 1948, s. 19.

³² Kubeš, V. Filosofický základ nové ústavy. In Vědecká ročenka Masarykovy university. Brno: MU, 1947, s. 90 an.

³³ Kubeš, V. Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl druhý. Brno: MU, 1995, s. 372 an.

³⁴ Opus cit. sub 2), s. 188-189.